

Kitap Tanıtımı

Boethius, *Felsefenin Tesellisi*, Latince'den Çeviren: Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi, 2011, 398 sayfa.

Tuncay AKGÜN*

Boethius'un Hayatı ve Felsefesi

Bir kitabı tanımak kadar yazarını tanımanın da önemli olduğunu düşündüğüm için Boethius'un hayatı ve felsefesi hakkında kısa bir bilgi vermenin doğru olacağına inanıyorum. Çünkü her yazar içinde yaşadığı toplumdan ve zaman diliminden etkilenir.

Anicius Manlius Severinus Boethius, Romalı soylu bir ailenin çocuğu olarak M.S. 480'da doğdu. Babası bir Roma konsülü idi. Küçük yaşta babasını kaybettikten sonra devrin önemli devlet adamlarından Quintus Aurelius Symmachus tarafından evlat edinildi. Bir devlet adamı ve düşünür olan Boethius Atina ve İskenderiye'de eğitim gördü ve İtalya'daki Ostrogotları'nın Arian kralı Büyük Theodorich'e hizmet etti.

Roma İmparatorluğu'nun alacakaranlık döneminde yaşayan Boethius on ikinci yüzyıldan önce Aristo'nun felsefi çalışmalarının Yunanca metinlerini çok iyi bilen son Batılı araştırmacıdır. Platon ve Aristo'nun eserlerini Latince 'ye tercüme etmeyi planlamış, ancak sadece Aristo'nun mantıkla ilgili eserlerini ve bunlarla ilgili bazı yorumları tamamlayabilmiştir. Aynı zamanda Latin Aristokrasisinin meşhur bir senatörü olan Boethius'un bir iftiradan idamı, hiç şüphesiz

* Yrd., Doç., Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı.

çok dikkat çekici boyutlarda bir skandal olmuştur. Tarihçilere göre ölene kadar sopayla dövülerek işkenceler altında ölmüştür.

Boethius'un içinde bulunduğu entelektüel ortam, Roma kültürüne derinden bağlı, Yunan kültürüne vakıf ve bunları Hıristiyan kültürü ile sorunsuz bir şekilde bağdaştıran bir kültür çevresi idi. O eserlerinde ortaya koyduğu fikirlerde dört temel gelenekten beslendiğini bize gösterir. Bunlar: YeniPlatonculuk, Latin felsefe geleneği, Hıristiyan kaynakları ve Latin kilise babalarıdır. YeniPlatonculuk bunlar arasında onu en çok etkileyen damar olmuştur.

Boethius kilise öğretilerine sadık bir teoloji savunmak amacıyla beş *Tractate* risale (*Opuscula Sacra*) yazmıştır. Fakat o aynı zamanda Aristo mantığını sistemli biçimde Hıristiyan teolojisine uyarlamayı başarmış ve bu kitaplardan biri ona 'ilk skolastik' yani imanla mantık arasında uyum sağlamaya çalışan kişi unvanını kazandırmıştır. Aristo'nun mantıkla ilgili tüm eserlerini Yunancadan Latinceye çevirmiş ve Porphyrius'un Ortaçağ'ın mantık konusundaki standart el kitabı olan *İsagoji* üzerine bir de yorum yazmıştır. Teoloji konusundaki çalışmaları ise klasik mantığın Hıristiyan öğretilerine uygulanması açısından önemlidir.

Boethius her ne kadar Yeni Platoncu çizgiden hiç ayrılmayan bir filozof ise de o sonuçta bir Hıristiyan'dır. Bir Hıristiyan gibi ibadet eder, bir Hıristiyan gibi düşünür. Ama onun Yeni Platoncu etkisi onu, Augustine ve Pseudo-Dionysius ile beraber Hıristiyan Ortaçağına damgasını vurmuş kişilerden biri yapmıştır. Boethius Platon'un aşkın formlar âlemine inanır ve belki de onları ilahi idealar olarak görür. O, YeniPlatoncu okulun kurucusu meşhur Aristo yorumcusu Ammonius Sakkas (M.S. 3. yüzyıl) ve Proclus'un görüşlerine de vakıftır.

Consolatio Philosophiae - Felsefenin Tesellisi

Boethius bu kitabını öldürülmeden önce hapis günlerinde kaleme almıştır. Boethius'un bu eseri inanç ile aklın uzlaşabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Kitapta Boethius'un kendi yaşamıyla ilgili iç hesaplaşmalara da tanık oluruz. Tanrısal Öngörü, Kader, Tanrısal Bilgi, Özgür İrade gibi konular üzerine derinlemesine fikir yürütmüş bir filozoftur.

Haksızlığa uğrayarak sürgün edilmesi sebebiyle kedere boğulan, mahkûm edilmiş bir filozof devlet adamının tesellisi yine felsefe olmuştur. O, Platon'un *Timaeus*, *Politia* gibi eserlerinde diyaloglar şeklinde kullandığı üslubun neredeyse aynısını bu eserinde kullanmıştır. Henry Chadwick gibi ünlü düşünürler bu eser hakkında "Hıristiyanlığı benimsemiş Platoncu bir düşünürün kaleme aldığı, ama Hıristiyan olmayan bir yapıt." demişlerdir.

Kitap 5 kitaptan (bölümden) oluşuyor:

1. Kitapta Boethius haksızlığa uğrayarak düştüğü zindanda üzgün bir şekilde düşünürken bir yandan da şiir yazmaktadır. Tam bu sırada karşısına çok güzel bir kadın olarak beliren ve kendisini felsefe olarak tanıtan biri çıkar. Aslında ilerdeki anlatımlarından bu kişinin meleğe benzeyen bir varlık olduğunu anlıyoruz. Felsefe Boethius'un sadece şiir yazarak aklının ışığını iyice yitireceğini ve kendisine sadece duygularının rehberlik edeceğini söyler. Boethius'un aklının ışığını neredeyse yitirmiş vaziyette içine düştüğü çaresizliğin farkına varan felsefe onun ruhunda ortaya çıkan yaraları iyileştirmeye çalışır.

Bu yaralar iyileşip de Boethius kendine geldiğinde artık karşısında duranın Felsefe olduğunu anlar. Felsefe geçmişte defalarca yaptığı gibi şimdi de bu eski öğrencisine yardım etmeye hazır olduğunu söyler. Boethius Felsefe 'ye içinde bulunduğu durumdan şikâyet edip başına gelenlerin bir kötü kader olduğunu söyler. Oysa nice görevler üstlenmiş ve hepsini de başarıyla yerine getirmiş birinin başına bunlar gelmemeliydi.

Felsefe ise ona içine düştüğü fiziksel durumun çok da önemli olmadığını ve kendi içinde bakması gerektiğini orada var olan doğruyu yeniden keşfetmesi gerektiğini söyler. Bu aşamada Felsefe Boethius'a birkaç önemli soru sorar ve bu sorulara Boethius 1. Kitapta cevap verir. Bu sorular şunlardır.

1. Dünya şans eseri mi yoksa akla göre mi yönetilir?
2. Yaşamda olup biten şeylerin amacı nedir?
3. İnsan nedir?

2. Kitapta ise Felsefe Boethius'un sahip olduğu yanlış kader inancı üzerinde durur ve bunu düzeltmeye çalışır. Yine Felsefe, Boethius'a, sahip olduğu ama kaybettiği maddi değerlerin geçici olduğunu ve hala sahip olduğu manevi değerlerin kıymetini bilmesi gerektiğini söyler. Felsefe gerçek mutluluğun sahip olunan maddi şeylerle gerçekleştiremeyeceğini, kişinin gerçek mutluluğu kendi özünde araması gerektiğini söyler. Felsefe eğer kişi özündeki doymak bilmezlik ve aç gözlülük ahlakını üzerinden atmaz ise dünyevi mallara sahip olmanın, paranın mutluluk için hiçbir fayda sağlamayacağı üzerinde durur.

Servetten sonra Felsefe makam ve mevki hırsının ve siyasi emellerin de aynı doğrultuda değersiz olduğunu ve insana gerçek mutluluğu getiremeyeceği üzerinde durur. Çok önemli bir nokta üzerinde durur. Siyasi emeller, makamlar ve mevkiiler özünde iyi olan şeyler değildir. Felsefe'ye göre iyi olanın eline geçtiğinde iyi kötü olanın eline geçtiğinde ise kötü olan asla özünde iyi olamaz.

Üçüncü olarak da Felsefe insana gerçek mutluluğu sağlamayacak olan şeyin şan ve şöhret olduğunu söyler. Gerçek şöhretin ancak erdemle yakalanan şöhret olduğu üzerinde durur. Bu bölümde belki de en önemli düşüncelerden biri Felsefe'nin insanın başına gelen kötü olayların insanı denemek için olduğunu söylemesidir.

3. Kitapta ise Felsefe Boethius'a gerçek mutluluğa nasıl yaklaşacağını öğretir. Ona göre insanlar gerçek anlamda mutluluğu yakalamak istiyorlar ise zihinlerini yanıltan sahte iyiliklerden - ki bunların neler olduğunu yukarıda belirttik - (mal sevgisi, makam sevgisi, şah şöhret sevgisi vb.) uzak durup gerçek anlamdaki iyiliğe yönelmek durumundadırlar. Felsefe dünyevi iyiliklerin bir değeri olmadığını kanıtlamaya çalışır. Yine bu bölümde de Felsefe, Boethius'un zindana atılmasına sebep olan makam ve mevki gücünün geçiciliği ve krallık yönetiminin ne kadar kötü olduğunu anlatır. Yine atalarla övünmenin anlamsızlığına vurgu yapar.

Bu bölümde bedensel zevklerin gelip geçiciliğinden bahseder. Gerçek mutluluğa götürecek en yüce iyiyi Sokrates'ci diyalog tarzında açıklamaya çalışır. Bu bölümün en önemli kısmı en yüce iyinin, yerin ve göğün yaratıcısı Tanrı olduğunu ve insanların ona yöneldiklerinde ancak gerçek mutluluğu yakalayacaklarını söylemesidir. Bu sözleri de bize Platonu hatırlatır. Çünkü Platon'a göre de insanın en yüksek iyiliği, Tanrı'nın bilgisini de ihtiva eder. Hatta dünyadaki ilahi uygulamanın farkına varamayan insanın, mutlu olması mümkün değildir. Mutluluk faziletli olmakla elde edilir. Bu da Tanrı'ya elden geldiği kadar benzemek ile olur. Boethius'a göre de Tanrı ve mutluluk bir aynı şeydir. Birbirlerinden ayrılmazlar. Felsefe Tanrı'nın kendisindeki iyilikle bütün evreni yönettiğini ve yarattıklarının ona isteyerek boyun eğdiğine değinir.

4. Kitapta Felsefe mademki Tanrı mutlak iyi ve iyinin kaynağı ise bu âlemde niçin kötülük var sorusunu cevaplamaya çalışır. Felsefe'ye göre iyi güçlü kötü ise güçsüzdür. Kötülük hiçlik olduğundan, kötülük yapan kişinin bir gücü yoktur; kötüler tutkularının esiri olmuş zavallılardır. Felsefe kötülerin güçlü gibi görünmelerine rağmen gerçekte aciz ve mutsuz insanlar olduklarını ifade eder. Boethius'un her şeye gücü yeten Tanrı'nın iyi insanları neden üzüntü içinde bırakıp kötülerini niçin ödüllendirdiğini sorar. Felsefe ise Tanrı'nın evrene külli kanunlar koyduğunu ve evreni bunlarla idare ettiğini bunları anlamayan birinin bu meseleleri anlamakta zorlanacağını söyler.

Felsefe Tanrısal öngörü ile kader arasındaki ince çizgiyi açıklamaya başlar ve tanrısal öngörü tarafından yönetilen bu dünyada adaletsizliğin olamayacağını açıklamaya çalışır. Boethius insanın gerçekten özgür olup olmadığını yani irade sahip olup olmadığını sorar. Felsefe'nin cevabı insanın davranışla-

rında özgür bir varlık olduğu şeklindedir. İnsan tutkularının esiri olmadıkça, maddeye ölçüsüzce bağlanmadıkça, aklını kullanarak özgürce iradesiyle seçimler yapabilir. Boethius Felsefe'nin yaptığı bu açıklamalara rağmen hala ikna olmadığını söyler. Felsefe de Boethius'un bu görüşlerine karşı görüşlerle yanıtlar vermeye çalışır.

5. kitapta ise Felsefe Tanrı'nın öngördüğü şeylerin zorunlu olarak olacağına ilişkin anlayışın hatalı olduğunu bunun da sebebinin bilgi edinme biçimleri arasındaki farkın insanlar tarafından bilinmemesi olduğunu söyler. Felsefe dört bilgi edinme şekli olduğunu söyler: Bunlar duyular, imgeler, akıl ve anlama gücüdür. İnsanla Tanrı'nın bilme şeklinin farklı olduğuna dikkat çeker. Tanrısal öngörü ve insanın özgür iradesinin nasıl bir araya getirileceğinin ancak Tanrı'nın özünün ve bilgisinin mahiyetinin bilinmesi ile gerçekleşeceğini belirtir. İnsan zamanla sınırlı bir varlık iken Tanrı'nın böyle olmadığı açıklanır. Zamanla sınırlı olmayan Tanrı her zaman şimdiyi yaşadığı için bilgisi zamanı aşkın bir bilgidir. Tanrı gelecekte olan olayları da sanki bu olaylar gözlerinin önünde oluyormuşçasına görür. Tanrısal bilgi bağlamında düşünürsek, gelecekte olacakların hepsi zorunludur. Ama olayların kendi özelliklerinden dolayı, bazıları zorunlu olarak bazıları özgür iradeyle gerçekleşecektir.

Boethius Tanrı'nın bilgisi ve insan iradesi ile yukarıda söylediklerinin daha iyi anlaşılması için "güneş ve yürüyen adam" örneğini verir. Sokakta yürüyen adamı ve aynı anda gökyüzünde doğan güneşi gördüğümüzde, birincisinin iradeye bağlı diğerinin zorunlu olduğunu anlıyorsak, de aynı şekilde tanrısal görü de, kendisine göre şimdiki zamanda olan, ama zamana bağlı olarak gelecekte olan olanların yapısını karıştırmaz. Bu yüzden, Tanrı var olma zorunluluğunun olmadığını bildiği bir şeyin olacağını bildiğinde bu bir sanı değil, hakikate dayalı bir bilgi olur. Gelecekte olan o olay, tanrısal gözle bakıldığında zorunludur, ama kendi doğasına göre değerlendirildiğinde tümüyle özgür ve bağımsızdır. Özetlersek doğan güneş ve yürüyen adam örneğinde bunlar olurken olmamaları mümkün olmayan olaylardır. Bunlardan ilki (doğan güneş), olmadan önce olmak zorundaydı, diğerinin (yürüyen adam) böyle bir zorunluluğu yoktu. Aynı şekilde, Tanrı'nın şimdide gördüğü olaylar kuşku götürmez şekilde olmak zorundadır, ama bunlardan bazıları şeylerdeki doğal zorunluluktan meydana gelir, bazıları kendilerini gerçekleştiren kişilerin takdirine bağlıdır.

Kitap ile ilgili genel bir bilgi verdikten sonra sözlerimizi yine Boethius'un sözleriyle bitirelim:

*“Ne farklı biçimlerde canlı gezinir yeryüzünde
Upuzun bedenleri var kiminin, dolu toprağı süpürür,
Karnından aldığı destekle sürünür gider,
Ardında iz bırakır kesintisizce.*

*Hafif kanatları var kiminin,
Dolanır avare avare,
Havada rüzgârları döve döve,
Kayarcasına süzülür uçsuz bucaksız yeryüzünde,
Toprağı arşınlamaktan keyif alır kimi,
Rahvan adımlarla,
Yeşil ovalardan geçip ormanlara dalmaktan.*

*Farklı farklı biçimleriyle değişik gelse de gözüne,
Yere eğiktir hepsinin başı,
Körleşmiş duyuları aşağı iteler.*

*Bir tek insan soyu yukarıya kaldırır mağrur başını,
Bedenini dik tutar, bakar öylece yeryüzüne,
Dünyevi bir varlık olarak aklını yitirmedikçe,
Bu duruş seni hep uyarır.*

*Başını dikip göğü seyreden,
Alnını açan sen,
Aklını da yücelere taşı ki,
Ruhun ezilip dibe çökmesin,
Dünyevi bedeninin göğşe akarken.”*